

Het poëtisch socialisme van Huub Oosterhuis

Het lijkt er soms op alsof de sociaal-democratische afwijzing van maatschappelijke ongelijkheid een nieuwe verdediging behoeft. Althans waar het de fundering van die afwijzing betreft. Sommigen voelen zich gedwongen om maatschappelijke gelijkheid in economische termen te verdedigen. Zie Jan Pronk in het vorige nummer van s&P. Belangrijk, zeker, maar ook kwetsbaar. Want wat te doen wanneer uit nieuw economisch onderzoek zou blijken dat de overlevingskracht van economieën toch valt of staat met grotere maatschappelijke ongelijkheid...? Anderen zoeken hun toe-

vucht tot een esthetische argumentatie. Van de econoom Jan Pen is de uitspraak: uiteindelijk gaat het hierom, *ongelijkheid is lelijk*. Het is alsof de morele, ethische fundering van afkeer van maatschappelijke ongelijkheid niet voldoende zeggingskracht van zichzelf meer zou hebben.

Iemand die daar weinig last van heeft is Huub Oosterhuis, buitenkerkelijk priester-dichter en directeur van de buitenkerkelijke kerk 'De Rode Hoed'. In *Een huis waar alles woont* (Balans, 1996) heeft hij onlangs zijn gedachten gebundeld over wat hem bezielt: taal, de poëzie, het socialisme en de bijbel. Deze vervloeien in Oosterhuis' beschouwingen tot één geestelijk landschap, waaruit de morele afwijzing van uitbuiting en uitsluiting als een bergketen oprijst.

Oosterhuis' boek is een aanklacht tegen het hedendaags cynisme en nihilisme. Hij verzet zich fel tegen het neo-liberale verlangen naar vroeg-kapitalistische verhoudingen en doet tegelijk een poging het postmodernisme te verwerken en te overstijgen. In de kern gaat het Oosterhuis erom het Grote Verhaal van bijbelse en socialistische gerechtigheid te redden en opnieuw mobilisatiekracht te geven.

Socialisme is religie

Abel Herzberg is één van Oosterhuis' 'gidsen', aan de hand waarvan hij zich los kan maken uit de *postmoderne conditie*. Adorno's 'geen poëzie na Auschwitz', Lyotard's ontkrachting van de Grote Verhalen of 'legitimatieververtellingen', Auschwitz als eindpunt van het project der moderni-

H O O F D E N & Z I N N E N

teit, de vooruitgangsidee van een andere, betere wereld: het is Abel Herzberg die hierbij een existentieel contrapunt heeft geplaatst. Want naast 'Scharführer X', kampbewaarder uit Bergen-Belsen en verpersoonlijking van de totalitaire mens en bandeloos barbarisme treedt in Herzberg's *Amor Fati*, ook Labi op, 'schoolmeester' in Bergen-Belsen. Hij is de personificatie van 'de andere', de niet-totalitaire mens, die ook in ons allen leeft, als innerlijke tegenkracht, die het eigen geweten en besef van goed en kwaad niet prijsgeeft.

Oosterhuis wenst de waarde van religie (en ideologie) nu af te meten aan de vraag 'of zij in ons die innerlijke tegenkracht oproepen of uitdoven. Maken zij ons weerbaar tegen iedere vorm van bandeloos barbarisme, of verminderen zij onze weerstand tegen onrecht en vernedering van mensen?'. Met Marx verzet Oosterhuis zich tegen de religie die als opium wordt toegediend: 'noodlots- en aanvaardingsreligie als verslaving en onderdrukking'. 'Er bestaat ook een andere religie: die van protest en verweer, van opstand en uittocht. Religie als tegencultuur en vorming van "innerlijke tegenkracht".'

De religie die Oosterhuis hier op het oog heeft, lijkt te bestaan uit een amalgaam van joods-christelijke bijbelse inspiratie en het socialisme. Tussen religie en socialisme maakt Oosterhuis eigenlijk nauwelijks onderscheid, zij lopen in elkaar over of veronderstellen elkaar. Dit heeft alles te maken met de 'horizontalistische' religie-opvatting van

Oosterhuis. Met de joodse filosoof Emmanuel Levinas meent hij dat 'de relatie tot het goddelijke via de relatie tot de mensen verloopt en samenvalt met sociale rechtvaardigheid'. 'Relatie met God? Alleen door je persoonlijk ten volle verantwoordelijk te stellen voor een rechtvaardige economie'.

Voor Oosterhuis zijn het profetisch-bijbelse visioen en het socialistische visioen dan ook geestverwant. Marx' utopie van een klassenloze samenleving zou in de Bijbel niet hebben misstaan, zo versta ik Oosterhuis. Marx staat op één lijn met bijbelse profeten als Amos: zij kijken naar de wereld met de ogen van de 'verworpenen der aarde'. 'Marx' analyse van het mensenvernietigende sociaal-economische systeem is nog altijd "bij de tijd", zo stelt Oosterhuis. Heel fraai heet het, naar een uitspraak van Marx (en volledig contrair aan Fukuyama's 'Einde van de geschiedenis'), dat de menselijke geschiedenis eigenlijk nog moet beginnen. 'Pas als de gruwelijke ongelijkheid en de willekeur tussen mensen is overwonnen, kan de geschiedenis beginnen. De geschiedenis van de mens hebben we nog te goed.' Tot nog toe, zolang er nog verhoudingen bestaan waarin de mens een vernederd en geknecht wezen is, is er louter sprake van pre-historie, van nog-niet-menselijke geschiedenis. In een, in het boek opgenomen, brief aan Felix Rottenberg, waarin Oosterhuis zich verzet tegen de *ideologische rui* van Wim Kok, zegt hij het zelf zo: we moeten 'niet berusten dat ook maar één bij-

standsmoeder een vernederd, geknecht, verlaten en verachtelijk wezen is'.

Waar het Oosterhuis nu om te doen is, is het woord socialisme te ontworstelen aan het betekenis-cynisme van het postmodernisme en aan de diepgaande gecompromitteerdheid ervan 'door stalinistisch geweld en DDR-bureaucratie'. Met Vaclav Havel meent hij dat het een opgave van socialisten is het woord socialisme 'een nieuwe betekenis te geven en het, zodoende, weer in te voeren in de taal'. Voor een taalgevoelige priester-dichter is zo'n opdracht niet aan dovemansoren besteed. Het boek bevat tal van fraaie poëtische en ethische omschrijvingen van socialisme. Wat mij betreft voeden die het gestarte beginseldebate van de PvdA op oorspronkelijke wijze. Ik geef er een paar: 'De mens de mens een naaste: kortaangebonden omschrijving van het socialisme, helder, compact en geladen'; verzetbeweging tegen de vernietiging van de liefde; 'de idee van broeder- en zusterschap der mensen, een samenleving waarin niet meer enkelen bezitten wat allen toebehoort.

Hoe fraai dit alles ook luidt, tegenover al dit dichtertlijk idealisme van de schone woorden voel ik me soms als de vrouw van Abel Herzberg, die haar man toevoegde: 'Je dacht dat deze wereld anders was, en je bent er nog altijd niet overheen dat het gewoon deze wereld is'.

RENÉ CUPERUS

Medewerker WBS, redacteur S&D